

TÜRKİYE’NİN SİYASİ ANATOMİSİNİN İÇYÜZÜ

Prof. Dr. Tolga Yarman, Galatasaray & Işık Üniversiteleri

Jeopolitik, Sayı 3, 2002

“Sağ-sol”dan ibaret bir siyaset çözümlenmesi, hele ülkemizdeki, çok özgün siyaset yapılanması itibariyle, ne kadar yavan görünüyor...

Böyle bir çerçevede, bilhassa da kimi bilimcilerimizin, kestirmeden sayarsak, ANAP, DYP, MHP, BBP, LP (Liberal Parti), DTP (Demokrat Türkiye Partisi), keza daha önceki FP, ya da şimdilerdeki SP (Saadet Partisi) ile AKP’yi (*Adalet ve kalkınma Partisi’ni*) aynı bir “sağ kefeye”, CHP ve DSP’yi, bu arada CHP’den ayrılanların kurmakta oldukları SHP (Sosyaldemokrat Halk Partisi), keza DSP’den yeni olarak ayrılanlarla, kurulması tasarlanmakta olan *sosyal demokrat yeni oluşumu*, aynı bir “sol kefeye” koymalarını (*ya da koyacak olmalarını*) yadırgıyor, bunu düşünce tembelliğinde, daha da ötesi hatta galiba, ehliyet özürlü bir yaklaşım olarak değerlendiriyorum.

Ülkemizde, *klasik* anlamda bir “emek-sermaye” ayrışması hiç yok değil. Siyasi anatomimiz, yani partilerimizin yapılanması, hemen her yerdeki gibi buradan hiç kök almıyor değil. Ama siyasi yapılanmamızın kökeninde sadece ve sadece “emek” ve “sermaye” öğeleri bulunmuyor. Batı’da meydana gelmiş siyasi yapılanmadan, bu nedenle oldukça farklı bir siyasi yapılanma, ülkemizde boy atıyor.

Bunun derindeki sebebi, ülkemizde, “sanayileşme” ve “kentleşme” arasındaki münasebetin Batı’dakinden çok farklı çalışması. Batı’da “sanayileşme, kentleşmenin yegâne motoru”. Başka bir deyişle, Batı’da sanayileşme ile birlikte, insanlar kırsal kesimden kentlere cezbediliyorlar. Kentlere gelenler sanayi tarafından istihdam ediliyor, emekleştiriliyor. Böylelikle, kestirmeden ifade edersek, “fabrikaları kuranlar” ile, “fabrikalarda çalışanlar”, “emek” ve “sermaye” olarak karşı karşıya geliyor ve ayrışıyorlar.

Bizde ise dediğim gibi, bu hiç yok değil. Ama bunun yanı sıra pek çok başka devinim de mevcut. Bir defa işte, kentler “cazibe merkezi”; kırsal kesimden insanlarımızı çekiyor. Diğer bir yandan “kırsal kesim” (“tarım alanlarının yetmezliği”, “geçim sıkıntısı”, “daha iyi yaşam koşullarına duyulan özlem”, “terör” gibi), birbirinden değişik pek çok sebepten dolayı, oradaki insanlarımızı itiyor. Ama kentlere, çok zalim bir hayatın pençesinde olarak gelenler, buralardaki sanayi odakları tarafından tamamen istihdam edilemiyor. Hatta önemli bir ölçüde, deyimim tam anlamıyla, “sokakta kalıyor”. Güvencesiz, günü birlik, ayakta kalma mücadelesi içinde yaşamaya çabalıyor.

Soyuta taşıyıp söylersem, bizde (*Batı’dakinden iyice farklı olarak*), “sanayileşme kentleşmenin yegâne motoru değil”; buna bağlı olarak, çarpıcı bir şekilde geniş bir toplum kesimimiz açısından, adeta bir “sosyal afet” yaşıyoruz.

Şu var ki, kapıldıkları zorlu hayatın pençesindeki insanlarımız (*çoğumuzun, olmamasını beklediğimiz için kınadığımız, ancak gerçekte anlamak durumunda olduğumuz bir biçimde*), ama “*memleketçilik*” yaparak, ama “*mezhepsel*” ya da “*etnik*” dayanışmalar geliştirerek, *öz savunma refleksleriyle*, öyle ya da böyle, *siyasete ağırlıklarını koyuyorlar*.

Buradan, galiba çok kimsenin derinlemesine farkında olmadığı, ülkemize çok özgü boyutlarda yaşanan, “*kentlere önden gelenler*” ile “*arkadan gelenlerin*”, kabuk kabuk kümeleşip, biteviye ayrışmalarını içeren bir siyasi yapılanma ortaya çıkıyor.

Kimilerinin ayrıntı seçemeyen bir gözle baktığında, “*orta sağ*” - “*orta sol*” diye algılayıp, “*Bunlar niye birleşmiyorlar?*” dediği, siyasi sahnedeki partilerimiz gerçekte, ayrı ayrı, bu *sosyal kabuklardan* besleniyorlar.

Biz bu süreci, belirgin olarak 1960’lardan beri yaşıyoruz. O zamanlar, başta İstanbul, büyük kentlere *Karadenizliler* gelmeye başlıyor. Biraz biraz da *Doğulular*. Bu çerçevede, en önce “*kentlerdeki yerleşikler*” ile “*Karadenizliler*” ayrışmaya başlıyor. Karadenizliler, kentlerdeki yerleşiklere karşıt olarak, buralardaki *dar gelirli*lerden destek buluyorlar; Doğulular’dan da...

O zamanlar, “*Toprak işleyenin, su kullananın*”, “*Ne ezen ne ezilen, hakça bir düzen*” sloganlarında simgelenen, ayrıca *aydın hareketiyle* rüzgarlanan “*demokratik sol yükseliş*”, böylelikle payandalanıp güçleniyor.

Göç hareketinin ivmelenmesi ile, Doğulular, akın akın kentlere geliyor. İlginç bir süreç, boy atıyor. Bir yandan kentlere intikal etmiş olanlar, *yerleşikleşme* çabasında oluyorlar; diğer bir yandan *yeni gelenler*, kentlerin varoşlarında, birbirlerinin üzerine, biteviye yığılıyorlar. Önden gelenler arkadan gelenleri, zaten kendilerine pek nefes aldirtmayan daracık “*geçim alanlarından*” kentin dışarısına doğru itiyor; sonradan gelip, gitgide daha uzaklardaki varoşlara yığılanlar ise, kendilerine “*geçim alanları*” oluşturmak üzere, kent merkezlerine sokulmaya çaba sarfederken, önlerinde bulunanları, yaşam mücadelesi verdikleri alanlarda, itip kakıp sıkıştırıyorlar.

Bu çerçevede; kentlere *en önceleri gelmiş Karadenizliler* ile *sonradan gelmiş Karadenizliler* ayrıştıkları gibi; *önden gelmiş Karadenizliler* ile *bunların arkasından gelmiş Doğulular*; keza, *bir süre önce gelmiş Doğulular* ile *daha sonra gelen Doğulular*; ilk bakışta belli belirsiz olsa da, aslında *kabuk kabuk kümeleşip, çatışıyor* ve siyaseten ayrışıyorlar.

Bu o kadar böyle ki, bir bakıyorsunuz, işte partilerin içindeki, kimilerinin vukufsuzca “*hizip*” deyip geçtikleri *siyasi ayrışmalar* dahi, buralardan kökler alıyor.

Ayrıntısıyla bilerek söylüyorum, on yıl kadar önce, bakın, Ankara – İstanbul istikametinde İstanbul’a doğru geldiğinizi düşünün, E-5 Karayolu, SHP (*o zamanki, Sosyal Demokrat Halkçı Parti*), örgütlerinin içinden geçiyormuş gibiydi (*pek kimse de bunun farkında değildi*)! Tuzla, Pendik, Kartal ilçelerimizde, E-5 Karayolu’nun “deniz” tarafında oturan, yani önemli ölçüde yerleşikleşmiş olan SHP’liler (*o zamanki Genel Sekreter*) Sayın D. Baykal’ın etrafında kümeleniyorlardı; bu ilçelerde E-5 Karayolu’nun öteki tarafında, sonraları geldikleri için ancak “tepelere” yer bulmuş olarak, kente tutunmaya çabalayan SHP’liler ise (*o zamanki*) Genel Başkan Sayın E. İnönü’nün etrafında kümelenip, yaşam mücadelelerinde, birincilerle ayrışıyor ve çatışıyorlardı. Bu sebeple SHP, habire iç kavgaya tutuşan bir parti görünümü veriyor, kan kaybediyordu, ama bu ilginç gelişmeyi ne parti yönetimi, ne de hatta siyaset gözlemcileri ya da siyaset bilimcileri, bir türlü çözümleyemiyorlardı.

SHP açısından, benzer durum, İstanbul’un hemen her ilçesinde olduğu gibi, bütün kıyı koridorumuzda, o arada tabiatıyla Kocaeli, Ankara gibi büyük kentlerde de geçerliydi. Buralara kentlere *önden gelenler* ile *arkadan gelenler*, amansız biçimde ayrışıyor kavgaya ediyorlardı.

1992’de, CHP yeniden açılınca, *birincilerin* önemli bir bölümü *oraya* gittilerdi. SHP’de kalanlar ise, yine aynı biçimde ayrıştılar.

Hemen kimse pek farkında değil; yakın bir zaman önce, Fazilet Partisi’nin, bugüne dönük olarak, bir yandan *Saadet Partisi*, öte yandan ise, *Adalet ve Kalkınma Partisi* olarak çatlaması da, aşikâr biçimde açıklayageldiğim mekanizmadan kök alıyor.

Başka bir deyişle, gidilse bakılsa; E-5 Karayolu’nun; Fazilet Partisi’ni, tam ortadan ikiye biçtiği; bu yolun “deniz” tarafında oturan, yani önemli ölçüde yerleşikleşmiş olan *Faziletli*’lerin şimdi *Saadet Partisi’nin* bünyesinde yapılandıkları; E-5 Karayolu’nun öteki tarafında, sonradan geldikleri için ancak “tepelere” yer bulmuş olarak, kente tutunmaya çabalayan *Faziletli*’lerin ise, bugün *Adalet ve Kalkınma Partisi’nin* bünyesinde yapılandıkları, görülebilecektir.

Aynı bir çerçevede, SHP’nin 1989’da, sözgelisi İstanbul’da, bilhassa varoşlardan aldığı destekle, yerel yönetimde iktidar olması ile, Refah Partisi’nin 1994’de İstanbul’da yine bilhassa varoşlardan aldığı destekle, yerel yönetimde iktidar olması arasındaki tek fark; 1989’da SHP’ye giden oyların, 1994’te büyük bir çoğunlukla Refah Partisi’ne gitmiş olmasından ibarettir. Durum 1999’da ise, değişmişmemiş olmaktadır.

Bu tablo, fevkalade ilginç olarak, “*ülkemizdeki genel siyasi yapılanmanın haritasını*” işaret ediyor.

Kentlere *önden gelenler* ile *arkadan gelenler*; “*sonuçta, farklı farklı partilerde yapılanmaya kadar giden hizip hareketlerini*” beslemenin de ötesinde, işte esas olarak, değişik değişik *partilerimizi* oluşturmaktalar.

Kentlere önden gelmiş olup, öyle ya da böyle kentlileşmiş olanlara “*yerleşikler*” diyorum. Arkadan gelenlere, genelde “*göçerler*” diyorum. Bu deyim Türkiye’de “*geniş zamanında*” olarak ifade ediyorum, çünkü özellikle Doğu’dan kentlere gelenler, malum, hemen “*kentli*” olmuyorlar; bunun için uzun bir süre çaba sarfediyorlar.

Bir de “*göçmenleri*”, eski deyişle “*muğacirleri*” tanımlamalıyım. Bunlar, kentlere Trakya’dan, Yunanistan’dan, Bulgaristan’dan, şimdilerde Balkanlar’ın öteki yörelerinden, biraz da Kafkaslar’dan gelenler. Bunları “*göçerlerden*” ayırıyorum. Bunun bir sebebi şu; buralardan Türkiye’ye özellikle, evvelce gelmiş olanlar, biraz da *devlet politikaları* itibarıyla, iskân edildikleri, o arada sistemli olarak istihdam edildikleri için, kentlileşmeye, “*Doğulu göçerlere*” oranla, daha ileri evrelerden başlıyorlar.

Kestirmeden ifade edecek olursak, ülkemizdeki siyasi anatomiyi, “*yerleşikler*”, “*göçerler*” ve “*göçmenlerin*” oluşturdukları “*dinamikler*” arasındaki *çekişmeler*, *çelişkiler*, buna da bağlı olarak *ayrışmalar* belirliyor. Böylesi bir ayrışma, işte izlendiği üzere (*ulusal bütünlüğümüzü zedeleyecek ölçüde*) birbirinden hayli farklı gelir gruplarını, dolayısıyla da hayli farklı “*yaşam düzeylerini*” işaret etmekte.

Bilhassa, 1995 Genel Seçimi bazında yaptığımız bir araştırma gösterdi ki, deniz kentlerimizde, ANAP (*yerleşikliğin bariz bir ölçüsü olan*) denize en yakın sandıklarda başta gelirken, buralardan geri planlara doğru çekildikçe silikleşmekte. Deniz yakınında (*o zaman*), Refah Partisi, çoğunlukla hiç görünmezken, gerilere doğru, hayatın zorlaşmasına neredeyse paralel olarak, bu parti fırlamakta. (*Bu işlevi, aynı bağlamda, bugün için ve şimdilik, çoğunlukla Adalet ve Kalkınma Partisi’nin üstlendiğini öngörmek, kehânet oluşturmasa gerek.*)

1995 itibarıyla ANAP’ın karşısına (*istisnalar ve örtüşmeler saklı olarak*) denizden yalnızca bir parça gerideki, örneğin esnaf çarşısında, DYP çıkmakta. Bu partinin oyları da geri planlara geçildikçe düşmekte. Benzer görüntü sözcüğü Ümraniye gibi sonradan kurulmuş bir ilçemizin ana caddesi ile bunun hemen arkasındaki sokaklara dönük olarak da geçerli. ANAP, ana caddede önde; biraz arka planda, DYP öne çıkabiliyor. Daha gerilere doğru ikisi de önemsizleşiyor.

CHP (1995 itibarıyla) merkezlerde pek yok gibi. Geri planlara doğru geçildikçe hafifçe tırmanıyor.

DSP (yine, 1995 itibarıyla) ilginçtir, çoğunlukla “*göçmen dinamiklerden*” besleniyor. Kentlere Batı’dan gelen *göçmen dinamikler*, buralara Doğu’dan gelen “*göçer dinamikler*” ile (*bunlara oranla birazcık daha üst gelir gruplarında bulunmaktan, o arada her halde etnik farklılıklardan dolayı*), ayrılıyorlar. Bu sebeple DSP Trakya’da, keza, örneğin İstanbul’da Trakyalılar’ın çoğunlukla bulunduğu ilçelerde, sözcüğü bir Bayrampaşa’da, hayli öne çıkıyor. Aynı çizgideki çok ilginç başka bir örneği; Batı’dan gelip, Bursa’nın Batısı’na yerleşmiş “*göçmenlerin*”; Doğu’dan gelip bu ilimizin Doğusu’nda tutunmaya çabalayan Doğulu “*göçerler*” ile ayrılarak, DSP’ye yönelmeleri, oluşturuyor. Burada görülen durumun, 1999 Genel Seçimi’nde iyice belirginleştiği, Trakya’dan başlayarak, Türkiye’nin hemen tüm Batısı’nda DSP’nin birinci parti olduğu, anımsanabilir.

Bu arada, MHP'nin, "Doğulu göçerler" ile aynı kent hinterlandında, yaşam kavgasında kapışan, "hayli dar gelir gruplarındaki kent gençlerinden" beslenmediğini vurgulamalıyım. 1999 Genel Seçimi'nde MHP oyları; gerek ANAP'ta, gerek DYP'de, gerekse de Fazilet Partisi'nde, epey bir süredir, ama bir nevi ödünç olarak duruyor olup, Doğulu dinamiklerle bilinen sebeplerle zıtlaşan "yoksul kesim ya da bunun biraz üstündeki sosyal katman oylarının", ayrıca bunların devamındaki genç oyların, "ocak" sayılan adrese yönelmesi sonucu, yükselmiş olmalıdır. Bu çerçevede şimdi MHP'de yoğunlaşmış ("milliyetçi" olsun, "muhafazakar" olsun), ne ki gerçekte kendilerine "ağababalık" taslayanlara başkaldıran, orta ya da ortanın altı sosyal katman özlemlerini, yekten "sağ" olarak yorumlamanın, dehşetli bir vukufsuzluk oluşturacağını önemle vurgulamak isterim.

Açıklayageldiğim çizgiyle uyumlu olarak MHP'nin, en nihayet, 1999 Genel Seçimi'nde, en çok Orta Anadolu'da serpilerek, Batı'ya doğru, doğulu göçer dinamiklere belli bir karşıtlık oluşturduğunun, gözlemlenmesi yerinde olacaktır.

*

İşte bir yığın, birbirinden değişik, Türkçeleri bile (milliyetçisi, muhafazakarı, dincisi, ilericisine göre) farklılaşan sloganların, yer yer paravan, hatta bilinçsiz söylemlerin gizlediği siyasi yapılanmamızın hızlı bir dökümü.

Neticede kötü olan şu ki, kabaca bakıldığında, Türkiye'nin Doğusu'nda olan partiler Batısı'nda yok. Batısı'nda olan partiler Doğusu'nda yok! 1999 Genel Seçimi'nin ortaya çıkarttığı en önemli bulgulardan biri budur, diye düşünüyorum.

Bu çerçevede ülkemizin Batısı, Doğusu'nun sorunlarını, herhangi bir biçimde "tedhiş" (terör) çağrıştıracak yöntemlerle ele almaya yeltenen çıkışlara, "demokratik tasarrufuyla", şiddetli bir tepki vermektedir. Ülkemizin Doğusu ise, demokratik özlemlerinin olsun, geniş bir çapta yeterince algılanmamasına, yine "demokratik tasarrufu" ile, o da kendince, şiddetli bir tepki vermektedir. Bu denklemleri elden geldiğince yansız görmek, sağlıklı bir analiz yapmanın baş bir gereğidir.

Türkiye; kabuk kabuk ortaya çıkmış olan, bölgeleriyle, gelir gruplarıyla, etnik doku ayrışmalarıyla iyiden iyiye belirginleşmiş, çok katmanlı kaotik bir siyasi anatominin sancılarını yaşıyor. Buna karşılık çoğumuz sanıyorum, iyice anlamsız bir hayal alemindeyiz. Siyasi süreç ise; dörtte birlik oy oranlarıyla en büyük kentlerimizi yönetecek olanları, üçte birlik oy oranlarıyla üçte ikilik parlamento çoğunluklarını belirlemeyi benimsenmiş olduğuna göre; iyice piyangolaştırılmış olarak, ne yazık ki, yaşamdan önemli bir ölçüde dışarılanıp marjinalleşmiş çoğunluğun acıları pahasına, hemen neredeyse, iktidar nemasına bu sefer kimlerin konup palazlanacağına zar atan bir mekanizmaya indirgenmiş bulunuyor.

Bunları bilirsek, geleceğe dönük, daha çok umutvar olabileceğimize inanıyorum.